

Életünk (Scher) 1994

Burgenl.

BEKE GYÖRGY

Megrokkant élet

BURGENLANDI MAGYAROK KÖZÖTT

1.

Vörösmarty így képzelte a nemzethalál drámáját? A sír tegnap még magyar kisváros, zaklatott forgalmával és közönyös idegenségével. A sírba szálló nemzet csak egy töredék – még –, s akik körülveszik, tudósok, történészek, régészek. A búcsúzó gyászolói, rokonok és idegenek, vagy éppen idegenné váltak, így igazán megrendítő a kép. A gyászkönnyek lehetnek tudományos értekezések szavai az eltűnő nemzet(rész) egykori életéről, észrevétlen haláláról...

Elúzómagamtól a halál fekete vízióját. Hiszen itt ünnepelek. Zsúfolásig tele nézőtér a felsőöri művelődési házban, amely gonddal rendben tartott, akár a pázsit és az élősövény-kerítés az udvaron, a református templom külseje-belseje az udvar végében, a régi paplak, hol kiállítás rendeztek a színjátások, táncosok, dalosok régebbi előadásain készült fényképekből. Fegyelmezett közönség, talán éppen ezért semmi külső jele érzelmeknek.

Előadás előtt sétát tettem a templom udvarán. A művelődési ház épülete és a templom között, mélyre rejtve, halottasház. Valaki feküdt a ravatalon. Mellette senki. Alkalmatlan halál ez itt most, senki nem akar rágondolni. Az elmúlt rút valósága zavarná a nosztalgiát, amely mindig szép és szépít. A magyar katonanótákat éneklő alsóöriek öreglegények mind, vagy két fiatal akad közöttük. Ezek az időbe hajló énekesek talán a régi-régi ősök szerepébe képzelik bele magukat, a gypűt védő határőrök helyébe, akik a magyar államalapítás első, legnehezebb századaiban álltak itt, a nyugati vártán. A felsőpulyai, felsőöri diákfiatalokban eligha ébred ilyen nosztalgia. Szüleik kedvéért éneklük a magyar népdalokat, járják a magyar népi táncokat. Aztán kitódulnak az udvarra és egymáshoz németül szólnak. Még az alsóöriek is, noha falujukban alig élnek született németek. Ők már lélekben feladták volna, ösztönösen, észrevétlenül, miként nővésnek indul a testük... és most szerepet játszanak?

Lesz-e folytatás Burgenland déli magyar szigetfalvaiban és egyetlen magyarul – is – szóló városában?

Nemcsak a *Szózat* költője teszi fel itt ezt a magyar kérdést, nemcsak a romantikus aggódás, hanem a nyers, kegyetlen történelem is.

Ennek a históriának a tudói tanácskoztak egy egész napon át s utána még egy fél délelőtt a felsőöri magyar művelődési házban. A negyedszázada alakult Burgenlandi Magyar Kultúregyesületnek van egy sajátos képződménye, a Magyar Intézet, amely 1988 óta történész előadókat hív meg ide Burgenlandról, Bécsből vagy éppen a közeli Fraknóváraljáról. Az intézet, mint

sok egyéb Burgenlandban, Galambos Ferenc atya, alsóóri plébános ölete volt. Otthont is Galambos atya teremtett az intézetének, az alsóóri plébánián. Van itt vendégszoba, tanácsterem, könyvtár, dokumentációs anyagok gyűjteménye, elsősorban őrségi vonatkozású, de járnak ide folyóiratok a világ minden részéből, összesen mintegy negyven. Ezenkívül a faluházban hatalmas magyar könyvtár, Galambos Iréneusz édesapjának hagyatéka. Számtaló a kéziratgyűjtemény, továbbá az intézetben több ezer fényképet, képeslapot, diát őriznek, több száz hangszalagot, hanglemezt, filmet, videokazettát.

Magyar Intézet, ahol csak nyomjeleiben maradt meg a magyar élet? A kisebbségi világban sokféle ellentmondás tűnik természetesnek, mivel maga az állapot természetellenes, amiből ki akarnak törni valamiképpen. Az intézet eddig hat önálló tudományos tanácskozást szervezett. Az elsőnek ez volt a témája: Szent István-i örökségünk. A következő két évben a kisebbségi gondokat tárgyalták meg: jogok és kötelességek, továbbá nevelés és oktatás kisebbségben. 1991-ben helytörténeti felmérés: Burgenland magyar örökségéről. Ismét a kisebbségi kérdés, kontinensnyi kitekintéssel: a magyar kisebbségek ügye a közös Európában. Elkövetkezett a hatodik tanácskozás, a legutóbbi: osztrák–magyar kapcsolatok a történelem során, a kezdetektől máig.

Ha már ilyen mélységekben megbolygatták a hajdani nyugati gyepek vonalát, László Gyula professzor nem hiányozhatott az előadók közül. ... Onogurok, avarok, székelyek, akik lehetnek az avarok leszármazottai is... Az bizonyos, hogy Alsóór, Felsőór, Órisziget a hajdani székely és besenyő gyepek emlékét rejtik. A helységek német neve a magyar egyszerű tükörfordítása: Unterwart, Oberwart... A magyar államiság megszilárdulása követelte meg ezt a gyepeket. Nyolc századéven át, a Rákóczi-szabadságharc végéig, a magyar állami létet védelmezte. A történelmi viszonyok néha hosszú időre jelentéktelenné tették, a gyepek katonanépnek kenyérkereső foglalkozás után kellett néznie. Katonakorukban is az őrségi magyarok egyik kezükben fegyvert tartottak, a másikban ekét. Kivont kard – sőt, két kard két kézben – vagy magasba emelt fokos a hajdani magyar telephelyek átörökítő, ma is használatos címerein.

– Miért fontos ismerniük az Őrség múltját? – kérdezi László Gyula professzor. – Hogy tudatában lehessenek: akárki volt az úr ezen a tájon, a magyar királyok, a bécsi császárok vagy most az osztrák köztársaság, önök itt nem vendégek, nem telepesek, hanem őslakosok.

Kinek mondja? Néhány értelmiségi ül a teremben a tudományos tanácskozás idején, iparosok, gazdák, nyugdíjasok. A magyar értelmiség már 1920 után elhúzódtott innen, Vas megye keleti részeibe vagy még távolabb az anyaországba. Mellettem azonban fiatalok figyelnek kitartóan. Belőlük válik új magyar értelmiség az osztrák Őrségben? Felsőórön mostanság nyílt meg a háromnyelvű, német–horvát–magyar gimnázium és a kereskedelmi iskola, 190 diákkal. Tanulnak burgenlandi magyar fiatalok a grazi, bécsi egyetemeken. Egy színinövendékük is van az őrségieknek, Horváth Barbara – így írja a nevét –, a kultúregyesület ünnepein Ábrányi Emil versét szavalta: *A magyar nyelv*. Másutt, más körülmények között talán avittnak hatna ez a költemény, itt ugyanúgy megrendíti a hallgatóságot, mint minket, székely kisdíjakokat, mikor a bécsi döntés után, immár magyar főhatalom alatt először hallottuk. Az őrségi magyar egyetemisták felveszik a helyi népviseletet, úgy

állnak színpadra. Citerán játszanak. De hányan maradnak itt felnőtt korban? Hányan jut méltó munkahely? Ha Ausztria innen távoli vidékeire elkerülnek, magyar magányukban mi marad meg emlékezetükből?

Kubinyi András budapesti professzor a középkori magyar–osztrák kapcsolatokat vázolja, az Árpád-kori magyar, cseh, osztrák, lengyel váltakozó perszonaluniók létrejöttét és felbomlását, a nagyobb állami egység keresését, és a nemzeti azonosság védelmét. Szakály Ferenc témája: az Órvidék, mint a török idők magyar hátszínháza. Új szemléletet sürget a magyar–osztrák történelmi kapcsolatok megítélésében. Juhász László író, jó emlékezetű szabad európai tevékenysége után, Fraknóváralja lakója és Burgenland meg Bécs magyar múltjának kutatója. Mátyás király ausztriai szereplését idézi, az osztrákok Mátyás-képének változásait, az igazságos öt éves bécsi uralkodása kapcsán. Ez a Mátyás-kép idők során előbb baráti, aztán ellenséges, most inkább realista. Juhász László illó tisztelettel kijavítja Kölcseyt: nem „nyögte Mátyás bús hadát Bécsnek büszke vára”, hanem a bécsi nép örömmel fogadta királyául Mátyást, aki szintén kedvelte Bécset, szívesen időzött benne, ott is halt meg.

Vörös Károly budapesti tanár előadásában Nyugat-Dunántúl tükröződését vizsgálta a múlt század magyar képzőművészetében. A trianoni határ ellenére az őrségi magyar hagyományokat nem lehet különszakítani Vas megyétől, egész Nyugat-Dunántúltól.

Szeretettel várt vendég volt Norbert Leser egyetemi tanár Bécsből. Jogász, szakmájának kiváló ismerője lehet, ha immár a harmadik osztrák kancellár tanácsadója. Galambos páter felhívja a figyelmemet, hogy Leser tanácsos hazajött Felsőőrbe, ahol az édesanyja ma is él. Tarnai Jolán a 84 éves mama neve, a hajdani borostyánkői segédjegyző, Tarnai Gyula leánya, így hát ízig-vérig burgenlandi. Bernstein-Borostyánkő itt van a közelben, a felső-óri járásban. A jegyző lánya a szombathelyi kedvesnővérekhez járt óvodába, később ugyanitt a leánygimnáziumba. Két szombathelyi diákélete közé esett néhány esztendő és Burgenland elcsatolása. Tarnai Jolán útlevéllal járt gimnáziumba, ahol sokat szavalt, énekelt, táncolt és írt. Akárcsak az apja, aki a határváltozás után is az Őrségben maradt. A *Nyugati Újság* Tarnai Jolánt, a diáklányt „Vas megye legfiatalabb írónőjének” nevezte. Majd később „Burgenland első magyar írónője” lett, míg nem tért át a német nyelvre, bécsi lapok munkatársaként. A *Frauentichtung im Burgenland* (Burgenlandi költőnők) antológia 1954-ben már osztrák költőként szerepelteti. Két jelentősebb önálló kötete: *Die Pappelallee* (A nyárfasor), novellák, 1974, *Ring des Daseins* (Ittlétünk gyűrűje), versek, 1980. A hajdani Vas megye legfiatalabb írónőjének kifejezési nyelve régóta a német, de élményanyaga jórészt magyar és őrségi. Ezért tervezik Galambos páterék, hogy Tarnai Jolán munkásságát magyarul is bemutatják.

Nem egyetlen mai osztrák író, akit az őrségi magyarság „adott” a nyugati szomszédnak. Lantos Titusz – németesen Titus Lantos – a stájer írók körének tagja, polgári foglalkozása szerint tanár Pischeldorf helységben. Könyveinek mecénása a tartományi kormány és a kultuszminisztérium. Édesapja a burgenlandi Nagyszenthimályon tanított és kántorizált. Német nőt vett feleségül, Lantos Titusz vegyes családban született Felsőőrön, 1937-ben. Gyermekeként még jól tudott magyarul, de anyja, apja korán elhalt, tízévesen teljesen német

környezetbe került. Grazban végzett tanítóképzőt, majd egyetemet, harminc éve Kelet-Stájerországban a német irodalom és a történelem tanára. Költményeibe szívesen beleszó magyar szavakat, fordulatokat, idézeteket. „Köd előttem / köd utánam! / Jetzt kommt die Zeit der Zaubersprüche”. (Most a varázsigék ideje jön.) A német szövegbe ágyazott magyar szavak, a nótabeli búcsúzás – tiszteletkőr a gyermekkor süllyedő világa előtt. Lantos Titusz asszimilálódott, így alakult a sorsa, de nem renegát, hiszen a renegát iszonyodva, félve fordít hátat mindannak, ami addig volt, menekül önmaga elől...

Leser tanár úr is tett egy „tiszteletkört” szülővárosában, a felsőöri tudományos tanácskozáson: magyar mondatokkal kezdte az előadását. Idegesen ejti a magyar szavakat, érződnek rajtuk a bécsi évtizedek. De a különösen ejtett magyar szavak, majd német nyelvű előadása józanságba oldotta a „kényes kérdéseket” is: századunk osztrák–magyar kapcsolatainak bukta-tóit. Burgenland Ausztriához csatolását, a soproni népszavazást, Horthy Miklós kormányzó szerepét az eseményekben... Német apa és magyar anya gyermekeként, Leser professzor láthatóan lelkek hídját kívánja építeni, mindenkor az osztrák hídfoállásról elindulva. Másként nem is lehetne eredményes a hídépítése, ehhez itt vagy ott, valamelyik parton állni kell, s úgy nyújtani kezét. Levegőben lebegve lehetne-e pilléreket verni le a sodró áradásba?

2.

Egyféle magán közvéleménykutatással kíséreltem megtudni, hogy mit és hogyan ismer az órségi – burgenlandi – magyar ember mindabból, amit történészek dokumentumok alapján ősei sorsáról feltártak? Meddig nyúlik vissza itt a történelmi emlékezet?

Késő avar kor? Székely eredet? Csupa kérdőjel a burgenlandi magyar számára, amiket fel sem tesz. Vér-Bulcsu gyepűőrzői? Rég kihullott a tudatból, hogy órségi autonómiájuk élén az őrnagy állott. Nomen est omen... A határvédelem fejében éppen úgy kiváltságokban részesültek, mint a magyar világ keleti végein a székelyek. Majd a 17. században törlik le az órségiek jogait, a Bátthyányak jobbágyi szolgáltatásokra kötelezik őket. Így tett volna a helyükben minden hatalomra jutó család, teszem hozzá magamban, mert gondolatban sem szeretném megsérteni sommásan és igaztalanul azt a családot, amelyik mártír miniszterelnököt, tudós püspököt, szent életű orvost adott a magyar nemzetnek.

Csaták zajlottak itt, az Órségben is a Habsburgok elődei, a Babenberg hercegek és a magyar királyok között. A mai órségi magyarok ősei ott harcoltak Bécsújhely közelében, IV. Béla király győztes seregében. Talán éppen valamelyikük fegyvere által veszett el maga II. Frigyes. A török előretörése idején – mint egy forgószínpadon – megfordul a veszély iránya. Az Órség Európa elővéde lett. Szerencsétlen földrajzi helyzete – ugyan melyik határvédő vidék nem volt baljós helyzetben? – 1532-ben a pusztulását okozta. A kiirtott magyarok és németek helyébe a török elől északra húzódó horvátok érkeznek. Majdnem másfél évszázaddal később, 1664-ben a török nagyvezír, Achmed Köprili szenved vereséget, Szentgotthárd és Nagyfalva között.

Másik hajdani erősség a közelben: Németújvár. A 16. század végén felállított nyomdája előbbre vitte az egész magyar művelődést.

– Németújvár? – kérdez vissza egy idősebb alsóóri magyar. – Ilyen helység nincs Burgenlandban!

– Güssing – mondom a német nevét. Erre nagyot bólint, igen, az van, közel ide, a szomszédos Bezirkben, vagyis járásban.

Bocskai? Rákóczi? Vak Bottyán? Nevükre nem gyullad ki fény a szemekben. Pedig a határvédő nyugati székelyek hajdanában minden magyar harci riadóra azonnal válaszoltak. Bocskai István hajdúival együtt riasztgatták a császáriakat. Itt is kibontották II. Rákóczi Ferenc szabadságharcának zászlaját. Bottyán János kuruc generális 1705-ben a Dunántúlt megtisztította a császári katonáktól. Semmi nyoma a népi emlékezetben. Napóleon francia császár is csak a tankönyvekből ismerősük, pedig katonái 1809-ben az őrségi falvakat is végigfosztogatták.

Napóleon! Székely emlékeimmel most érzékelem, hogy azért mégiscsak nagy a földrajzi távolság a Székelyföld és az Őrség között. Történelmi vízióban a franciák császára mindig valahol nagyon messze esett tőlünk, s lám, az a messzeség itt volt, az Őrségben. Hány száz kilométer a távolság mondjuk Csík vármegye és Alsóór között? Emlékszem egy éjszakai vonatozásra a csíki medencében 1945 elején. A kupéban egy öregedő író és tanár, Antal Áron – túl járt a hatvanon – az őrségi székelyekről beszélt nekem. Szenvedélyesen érdeklődött a székely múlt iránt, tanulmányokat adott ki még a történelmi Magyarország időszámítása alatt, 1914-ben Csík vármegye történetéről. Írásaiban először jelenik meg a havasi székely, Uz Bence, akiről majd Nyíró József ír nagy sikerű regényt. Antal Áron nem sokkal előbb nyugati magyar tájakról érkezett haza, úgy emlékszem, járt az Őrségben is, friss volt benne az élmény.

– Tudja barátom, rövid a népi emlékezet. Ködössé válik minden... Az Őrségben nem hittek nekem, mikor azt bizonygattam, hogy még a 14. században is idejöttek a székelyek asszonyért, lóháton. Pedig már három vagy négy évszázada elszakadt akkor egymástól a székelyek keleti és nyugati ága.

Igazi híd a két székely raj között, idők szakadékai fölött, a nyelv, a tájszólás megőrzött ízei. Mikor először jártam Szombathelyen és eligazítást keresve megszólítottam egy falusi küllemű, idősebb férfit, olyan „székelyesen” válaszolt, mintha Sepsiszentgyörgyön lettem volna.

– Maga őrségi, bátyámuram?

– Eleddig az lennék, de ezt honnan tudja? Most lát először.

Dél-Burgenlandban egy kicsinyke patak fölött haladunk át. Magyar neve: Csík. A másik pataké: Szék. Szeres települési rendszer volt itt is, mint a Székelyföldön. Imre Samu nyelvész, Felsőór szülötte könyvekben dolgozta fel az itt beszélt magyar nyelvjárás sajátosságait: *A felsőóri földművelés*, Debrecen, 1941, *A felsőóri nyelvjárás*, Budapest, 1971. Székely „eredetre” vall jó néhány dülónév. Családnevek, amelyek ma is megtalálhatók az Őrségben, a megfogyatkozott magyarság körében és a Székelyföldön: Adorján, Balikó, Balázs, Benkő, Farkas, Gál, Imre, Pongrácz, Osvát, Szabó, Zámbo.

Két történelmi eseményt tartott meg jó emlékezetében az őrségi népi tudat.

Felsőór magyar lakói úgy érzik, hogy nekik is van annyi közük a 48-as

magyar szabadságharchoz, mint bármelyik más magyar tájnak a Kárpátok medencéjében. Ezt idézi a város egyik főutcája, a Graf Erdődy Strasse. Egyik legnagyobb birtokos család volt ezen a vidéken, együtt a Batthyány, Kőszegi és Németújvári arisztokrata famíliákkal. Semmi különös nincs abban, hogy a mai Ausztriában főutca őrzi egy magyar gróf emlékét. Hiszen maga a grófi cím is német találmány – az első magyar gróf Hunyadi János volt –, a magyar arisztokraták történelmi jelenléte természetes itt.

Csak hogy a felsőőri névadó gróf inkább volt magyar hazafi, mint osztrák előkelőség. Történetét Galambos páter mesélte el.

Az idegen katonákat vigyék el tőlünk, a magyar katonákat hozzák haza! – egyike az 1848. március 15-i tizenkét pontnak. Sok magyar katona állomásozott a hazán kívül, szétszórva a Habsburgok birodalmában. Huszárszázadok nem várták meg Bécs engedélyét, önhatalmúlag elindultak haza. A Lenkey-huszárokat a történelem és Petőfi versével az irodalom is számon tartja. Linzben is szolgáltak magyar huszárok, akik a márciusi ifjak hívására hazaindultak. Éjjelente vágattak az országutakon, nappal az erdőségekben rejtőzködtek. Az első magyar helység, amelyet útba ejtettek, Felsőőr volt. Ünnepelesen fogadták és megvendégelték őket.

Jön Jellasiscs is, ő a magyar forradalom ellen vonul. Felsőőr népe házaiba zárkózik, még vizet sem ad a hívatlanoknak.

Világos után osztrák sereg fogja körül Felsőőrt. Bécs parancsa úgy szól, hogy példásan meg kell büntetni a lázadókat. Olyan hatalmas sarcot rónak ki Felsőőrrre, amelyet a gazdák, az iparosok semmiképpen nem tudnának megfizetni. Márpedig másként felgyűjtják a házaikat.

Ekkor lép a színre Erdődy gróf. Aranygyapjas lovag, a legmagasabb osztrák rendjelet viseli, és aligha lehetne lázadónak tekinteni. Lealkuszik valamennyit a hadisarcból, a többit ő maga fizeti meg. A felsőőriek évekig törlesztik a grófnak a kölcsönt, a maradékot a család elengedi nekik. Hálából nevezik el a főutcát az Erdődyekről.

Az már osztrák nagyvonalúságra vall, hogy 1920 után a Bécs uralma alá adott városban senki nem akarta levéttetni az Erdődy grófok utcátábláját. Vajon mi lenne a sorsa Funar városában, a mai Kolozsváron?

Másik drámai esemény az Őrségben, annak burgenlandi részében, a második világháború volt. Itt ez már 1939-ben elkezdődött, mivel Hitler 1938-ban uralma alá hajtotta Ausztriát, s benne a burgenlandi magyar településeket. Azonnal bezárták a magyar iskolákat, betiltották a magyar nyelv használatát a hatóságoknál, a közéletben. Csak a diplomomokban túrték meg – egyelőre. Mit számított Berlinben az, hogy Magyarország hivatalosan Németország szövetségese volt, és egy szövetséges nemzet fiainak nem ilyen bánásmód járna!

Minden állampolgári jogától megfosztották a burgenlandi magyarságot, de úgy vélték, hogy katonának jó lesz az őrségi magyar a Harmadik Birodalom szolgálatában. Távoli német helyőrségekbe szórták szét a burgenlandi magyar férfiakat, hogy ne nagyon érintkezessenek egymással. Ezek a kényszerű németek, a székely gypűvédők utódai, a Wehrmacht egyenruhájában jelen voltak Oroszországban, Franciaországban, Görögországban, mindenütt a megszállt Európában. Főleg a frontokon, keleten, délen, nyugaton...

Alsóőr kicsi főterén, szemben a községházával, hatalmas közös sírkő, az

első és a második világháború hősi halottainak emlékműve. „Emelték az amerikai és itthon lévő testvéreik” – így a felirat. Középen: „Az elesett és eltűnt hősök emlékére!” Ezeknek a hősi halottaknak a fényképeit láthatom Galambos atya templomának bejáratánál. Kísérteties látvány: szép szál nyugati székelő férfiak, fiatalok, tiszta tekintetűek, de arcuk halált sejtőn komor. Mindegyik a Wehrmacht egyenruhájában.

Megszámoltam a hősi halottakat. Az első világháború 28 áldozatot követelt Alsóórtól.

A második 85 fiatal magyar életet.

Az első nagy háború kitörésekor 1393 magyar élt Alsóóron, a második világháború kezdetén még ezer sem. A veszteségük mégis háromszoros volt német uniformisban. Nem nagyon kímélhették őket a Wehrmacht hadvezérei.

Ezek az alsóóri meg az órségi magyar halottak szerepelnek-e valahol a magyar háborús veszteségek listáján? Vagy holtukban is kirekesztette őket a nemzetből a sanyarú órségi történelem?

3.

Ennek a helyi történelemnek egyik mozzanata fél évszázadon át éppen úgy kitöröltetett az emlékezetből, mint a háborús áldozatok. Sőt, az előző negyedszázadban, 1920 és 1944 között se nagyon emlegették. Akkor azért nem, mert zavarta volna a viszonyt Magyarország és Ausztria között. Márpedig a minden oldalról ellenséggel körülvett, a Kisantant gyűrűjébe szorított Magyarországának létszüksége volt az egyetlen szabad kapura Nyugat felé.

Az eltört emlékek a Lajta bánóság története.

Vissza kell lépünk az idő országútján jó néhányat, hogy megérthessük a történeteket. Az első világháború végén előbb Eduard Benes dr., az új állam, Csehszlovákia külügyminisztere szerette volna megszerezni, országa és a délszláv királyság számára, egyféle „szláv korridorként”, Nyugat-Magyarország jelentős részét, Moson, Sopron, Vas és Zala vármegyéket. Összesen 16 714 négyzetkilométert, 2 905 000 lakóval. Ezt a tervet terjesztette elő Benes 1919. február 5-én a békekonferencia legfőbb szerve, a Tizek Tanácsa elé. Az amerikai, angol és olasz kormányoknak köszönhető, hogy a Benes-féle „szláv korridor” tervét elvetették. Négy hónappal később, június 16-án dr. Karl Renner osztrák kancellár nyújtotta be országa igényét egy keskenyebb sávra, a nagy többségben németek lakta nyugat-magyarországi területekre. Renner népszavazást kért, ami összhangban állt Wilson amerikai elnök elképzelésével. Csakhogy ezt az elvet sem Erdély, sem a Felvidék, sem a Délvidék esetében a nagyhatalmak nem alkalmazták. A háborúban leverte, a román megszállás alól alighogy megszabadult Magyarországon ez a megkülönböztetés felkelést robbantott ki azzal a céllal, hogy megakadályozza a nyugati sáv átadását.

A Lajta bánóság központja Felsőór volt. Vezetői Horthy Miklós nemzeti hadseregének tisztjei. Ez a körülmény az utóbbi fél évszázadban olyan el-lenszenvet támasztott a történészek egy részében, hogy csak elítélően tudtak szólni az 1921 augusztusa és novembere között zajló nyugat-magyarországi fölkelésről, ennek szereplőiről, sőt a céljaikról is. Ugyanazok a történészek,

akik a Magyar Tanácsköztársaság 1919-es országmentő hadjáratait méltó elismeréssel emlegették. Vajon a cél mindkét esetben nem a honvédelem volt-e idegen diktátumokkal szemben? Stromfeld Aurél ezredes elsődlegesen a haza védelme nevében vállalta a magyar vörös hadsereg vezérkari főnökségét, és akkor mondott le erről a tisztségéről, mikor Budapest beleegyezett a visszafoglalt felvidéki területek kiürítésébe. Történészek egy másik csoportja, hasonló elfogultságból a magyar vörös katonák nemzeti áldozatát nem hajlandó kellőképpen megbecsülni. Ízekre szedjük történelmünket, felelő ideológiák nevében, míg a nemzet fennmaradásának mindenkori hőseire árnyék hull...

A Lajta bánságot végül is Horthy kormányzó csapatai törték le, nagyhatalmi parancsra. Kétségtelen azonban, hogy a kudarcba fulladt felkelésnek jelentős része volt abban, hogy a győztes országok végül is népszavazást rendeltek el Sopronban és környékén. A döntést, amely Sopron és nyolc község magyar sorsa mellett szólt, a Népszövetség tanácsa 1922-ben szentesítette. Sopronról illik mindig elmondani, hogy a hűség városa, „civitas fidelissima”, de hányan ismerik ma már a soproni hűség történetét?

Egyébként az első világháború végén nem ez volt az egyetlen regionális tiltakozás a Kárpát-medencében a nagyhatalmi rendezésekkel szemben. Még a Lajta bánságot időben megelőzve, Temesvárott is megindult az önállósulási folyamat, létrejött egyféle Bánsági Köztársaság, egy sváb politikus, Hans Otto Roth vezetésével. Lévén akkor ez a kiszolgáltatott kisebbségi csoportok körében a koráramlat.

Burgenland maroknyi magyarsága ma tiltás és gátlás nélkül emlegeti a Lajta bánságot, mint önnön történelmének egyik epizódját, emlegetik Sopront, és ugyanígy Szentpéterfát, Pornóapátit és Csatárt, amelyek az Őrséggel egyazon Vas megyében fekszenek, és a békeszerződésben meghúzott első határvonal Ausztriához csatolta őket. Itthon maradásuk egy sajtóságos „népszavazás” eredménye volt, amit Szentpéterfa esetében Galambos atya írt le az *Őrség* egyik utóbbi számában, a szentpéterfai születésű dr. Harangozó Ferenc prelátnak (1908–1991) sorsába ágyazottan.

Annyi megjegyzés kívánkoznék ide, hogy az *Őrség* az osztrák állam anyagi támogatásával jelenik meg. Ausztriát egyáltalán nem zavarja, ha magyar nemzetiségű állampolgárai saját történelmüket nemzeti eszményeik jegyében tárgyalják, idézik. Istenem, ugyanakkor Romániában...

„A kis Feri 1920-ban került a kőszegi bencés gimnáziumba – írja Galambos Iréneusz. – Az első osztályt éppen elvégezte, amikor Szentpéterfát még néhány községgel egy évig Ausztriához csatolták. Másodikos lett volna. Tanárai azt tanácsolták: legyen egy évig magántanuló. Így otthon volt 1921. október elején, amikor Burgenlandot megszállták Prónay vezetésével a Lajta bánsági csapatok, akiket a nép kalaposoknak nevezett. (Ezzel és szedett-vedett ruhájukkal akarták ország-világ előtt kifejezni, hogy ők nem reguláris csapatok, hanem népfelkelők.) A szentpéterfaiak, bár túlnyomórészt – mint látni fogjuk – magyar érzésűek voltak, a kalaposokkal nem nagyon szimpatizáltak. Pár teherautóval érkeztek, mégis lovaskocsikat rekviráltak, a módosabb gazdákra adót vetettek ki, amit aztán elverték a kocsmában. Így pl. egy Dobos nevű főhadnagy, aki társaival a Holzer-féle kocsmában tivornyáztak. Éppen miattuk szervezték meg háborút járt férfiakkól előbb az éjszakai,

majd a nappali őrseget a falu határában. Édesapja is ezek közé tartozott. Egyszer őt is magával vitte az őrsegre, éppen akkor, amikor Dobosékat bőrig ázva, dideregve találták. Nem bántották őket, inkább száraz ruhát adtak rájuk, majd átadták őket a magyar csendőröknek. November végén aztán bevonultak az osztrák katonák, Szentpéterfára csak karácsony előtt. A soproni népszavazás után ők is népszavazásra számítottak. Így köszöntött rájuk 1922. március 10-e, amikor az antant hatalmak »határbizottságának« (Grenzkommision) tagjai Szentpéterfán jártak, és elbeszélése szerint szinte az egész falu piros-fehér-zöld zászlódíszbe öltözött, csak a plébániától északra néhány ház nem volt fellobogózva. Az éjszaka folyamán piros kendőkből, fehér lepedőből és zöld kötényekből szabták és varrták a zászlókat. Reggelre olyan volt a falu, mint Darázsfalván a pápalátogatás alkalmával a magyar zarándokok sokezres tömege, egész életre felejthetetlen látvány. Amikor a bizottság megérkezett, szinte az egész falu ott volt a bíró háza előtt, mindez nyilvános szavazásnak tűnt. Nyilván ez a tény befolyásolta a bizottságot döntésében, hogy Szentpéterfa visszakerült Magyarországhoz.” (Az 1991-ben megjelent *Grenzfall* című könyv erről a következőket írja: »Prostrum war in zwei Lager gespalten: der nördliche Teil, der aus 15 bis 20 Hausern bestand, demonstrierte für Österreich, der südliche und ‚armere ungarische Teil‘ für Ungarn«. A falunak több mint 300 háza volt akkor!)

A Galambos atya által idézett mondat magyarul: „Szentpéterfa két táborra oszlott: az északi rész, amely 15–20 házból állott, Ausztria mellett nyilatkozott meg, a déli része és a szegényebb magyar rész Magyarország mellett”.

Magyarokon kívül horvátok és németek is piros-fehér-zöld zászlót tüztek ki.

4.

Milyen most az őrsegi – burgenlandi – magyarság nemzettudata? Deák Ernőt kérdezem Bécsben. Az 1956-os forradalom után keresett oltalmat Ausztriában, kétszázezer magyar menekült első szálláshelyén. E kétszázezer közül tízezrek végképp maradtak Ausztriában. Majdnem tízszer annyi magyar él most Bécsben, mint Burgenlandban, és egy vékony réteg kivételével – ezek ősei még a Monarchia idején vagy a két háború között telepedtek meg a császárvárosban – ötvenhatosok, akiknek mindig csak laza kapcsolatuk volt az első háború után kisebbségbe szakadt törzsökös őrsegiakkal. E vonatkozásban – de csak ebben – a burgenlandi magyar kisebbség helyzete a moldvai csángókéhoz hasonlítható. A nagyon kis számú, körükből kikerült értelmiségin, papon, kántoron kívül, a csángók számára a bukaresti 48-as emigráció polgári elemei jelentették azt az értelmiségi réteget, amelyik igyekezett megszervezni az életüket. A *Bukaresti Magyar Közlöny* felelős szerkesztője, Oroszhegyi Józsa 1860 szeptemberében írt beköszöntőjében az egész – akkori – romániai magyarság hetilapjának nevezte a *Közlönyt*, amely széles kitekin-téssel kíván gondoskodni valamennyiük szellemi táplálékáról. „Ilyen réteg főleg azon töredék, melynek kebelében maga a szerkesztőség él – írta –,

ilyen Moldvában élő testvéreink nagyobb tömege, a csángó-magyarok, kiket szintén képviselni s javukra munkálkodni föladatunkul tűztük ki.”

Bécs ötvenhatos emigránsai, akárcsak az 1848-as bukaresti magyar menekültek a csángókkal, a közös megmaradás jegyében találkozhattak volna az őrségekkel. Csakhogy a burgenlandi magyarság nemzeti tudata fáradt volt, a bécsi magyaroké türelmetlen. Nem azonos volt az ütem. A bécsi magyarok igen nagy arányban értelmiségiek, sokkal nagyobb súlyt képviseltek, mint az őrségi szórvány. Erre sokszoros történelmi hátrány nehezedett. 1945 után az őrségi magyarok voltak az osztrákok szemében „Sztálin bérencei”, mivel a hitleri idők kíméletlen elnyomatása után, a szovjet megszállók valamivel több életteret nyitottak számukra. Tíz év múlva elvonultak az orosz katonák Kelet-Ausztriából, de az 1955-ös osztrák államszerződésben „elfelejtettek” ugyanolyan – nem túl lényeges – jogokat biztosítani az őrségi magyaroknak, mint amennyi a burgenlandi horvátoknak kijárt. Szegények nem szlávok, és még egy Titojuk sem volt! A bécsi magyarság tevékenysége, jelenléte kétségtelenül sokban „pótolta” az államszerződés nagyhatalmainak mulasztását: előmozdította az őrségi magyar népközösség osztrák állami elismerését. Ennek ellenére az őrségek sokáig bizalmatlanul fogadták a bécsi támogatást. Egyféle „beleszólást” éreztek a maguk dolgaiba, féltették a bécsiékből a nekik „kijáró” állami támogatást, amit más ausztriai népkisebbségek is megkapnak. A lelki szakadékok fölé most épülhetne híd, miután az osztrák állam a burgenlandi és a bécsi magyar közösségeket önálló testületekként ismerte el, mindkettő megkapja az őt megillető anyagi támogatást.

Deák Ernő dr. az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségének elnöke, Bécs tekintélyes, cselekvő közéleti embere. A bécsi egyetemen végzett, majd ugyanitt a Kelet-európai Intézet munkatársa. A kisebbségi kérdés elméletének és gyakorlatának elismert szakértője.

– Minek nevezhető a burgenlandi magyarok mai lelki habitusa: nemzet-tudatnak-e vagy inkább regionális tudatnak?

– Semmiképpen sem nemzettudat, talán még regionális tudat sem, hanem inkább falutudat. Az a három-négy település, amelyik még egyáltalán magyarnak vagy magyar nyelvűnek mondható, a saját struktúrájából kifolyólag az. Nem lehet az eredélyi vagy a felvidéki magyarság kategóriájában gondolkozva állítani azt, hogy az őrségi falvak magyarságtudattal rendelkeznek.

– Felsőőr magyar művelődési házában négy falat is betöltenek azok a fényképek, amelyek az őrségi magyarok anyaországi kirándulásait örökítették meg. A burgenlandi magyarok az utóbbi évtizedben személyes kapcsolatot létesítettek Budapestrrel és a magyar városok, tájak szinte mindegyikével. Ezek sem kötik az őrségeket lélekben, élményekben a nemzet egészéhez?

– Itt időbeli eltolódások vannak. Nehéz vagy nem is lehet igazán behozni az időbeli hátrányt. Túl hosszú volt az elszakítottság, nemcsak földrajzilag, de lelkieken is. A magyar öntudat kifejlődésének egyik gátja volt az is, hogy a magyarnyelvűség nem jelent egyenrangúságot a németnyelvűséggel. Aki

tehát az érdek és nem a lélek oldaláról közelít, az egyenesen hátrányt lát a maga magyarságában. Értéket, hasznot semmiképpen. Súlyosan megterheltek az őrségi magyarok történelmi tapasztalatai is. A két háború között határozott magyarelles politikát érvényesült. Ennek legdrámaibb szakasza a Hitler-rendszer uralma volt. De a szovjet katonai megszállás ideje sem kedvezett a burgenlandi magyar öntudat erősödésének. Inkább gyengítette.

– Az őrségi magyar kirándulók idegen szemmel tekintenek szét a mai Magyarországon?

– Ezt semmiképpen nem mondanám. De magyarságtudatuk mindenképpen félszeg. Valamikor a hetvenes évek elején történt a fordulat, amelyről – mint egy kerékről – lecsúsztunk. Akkoriban az iskoláskorú gyermekek játék közben az utcán egymás között még magyarul beszéltek. Sűrűn eljártam akkoriban az Őrségbe, különösen Őrszigetre. Majd a hetvenes évek végén azt kezdtem tapasztalni, hogy a gyermekek egymás között itt-ott beszélnek magyarul, vagy akkor, ha magyarul kérdezem őket. Előfordult Őrszigeten az is, hogy nem értették meg a magyar kérdésemet.

– Éppen Őrszigeten?

– Egykor ez volt a legmagyarabb település az Őrségben. A magyar nyelv feladása nem egy ütemben megy végbe. Őrszigetet akár elveszett falunak is nevezhetném. Alsóőrön most tapasztalni egyféle átbillenést, ami a diákok nyelvhasználatát illeti. Ez a lényeges, ez a jövő, a fiatalság. A várossá nőtt Felsőőrön, a nagy német fölény ellenére, mintha megszilárdult volna egy „klasszikus” kisebbségi életvitel, magyarságtudat. El kell látogatni az iskolákba, magyarórára, mert önálló magyar tanintézetek nincsenek. Az iskolákban lehet megfigyelni, hogy miként él vagy hal el a magyar nyelv Burgenlandban.

– Alsóőrön az utcákon a gyermekek németül beszélnek egymással, ezt megfigyeltem magam is. Az osztálytermekbe nem léphettem be. Rácz András igazgató zavartan, udvariassen, de elutasított: ehhez külön engedélyre lenne szükségem Kismartonból, a tartományi székvárosból. Mit mondhattam magamban: akárcsak Romániában, Ceausescu idejében! Nemcsak ebben az esetben kényszerültem efféle összehasonlításra. Tudomásom szerint Bécsben kisebbségi tanács, testület foglalkozik a kisebbségi kérdéssel. Ebben a tanácsban jelentősebben van képviselve az államhatalom, mint a kisebbségek.

– Nézd, én is tagja vagyok ennek a tanácsnak. Feladatunk főleg a tanácsadás. Felhívhatjuk a figyelmet a gondokra, a problémákra. Tanácsolhatunk az állami szerveknek a magyar népcsoportot – vagy más kisebbségi közösséget – érintő kérdésekben. Például az anyagi és szellemi támogatást illetően. Kezdeményezhetünk is. De a tanácsnak – úgy hiszem – még ezután kell kiépítenie tevékenységi körét. Nagyon el lehetne tőprengeni azon, hogy tulajdonképpen mit is tehetünk a magyar népcsoport érdekében.

– Gondolom, maga az élet fogja kijelölni a megoldandókat. Érdemes eltűnődni azon, hogy tízezres vagy akár ötezres nemzetközi közösség mondjuk a középkorban meg tudta őrizni önmagát az egész nemzet segítsége nélkül is, kinevelte helyi vezetőit, ösztönösen ápolta anyanyelvét, hagyományait. Az anyaországról lefaragott burgenlandi töredék magyarság kisebbségi létének első percétől önmagát sorvasztotta. Mikor a német lakosság – immár hatalmi helyzetben – új élete megszervezésével volt elfoglalva, hiszen még neve sem volt a tartománynak, az első tartományfőnök találta ki a Burgenland (várak földje) elnevezést, az elcsatolt magyar vármegyetestek német elnevezése alapján, akkor a magyar értelmiség szinte teljes egészében elment innét. Pedig most lenne szükség minél több értelmiségire. Bécs magyarsága kiváló értelmiségieket számlál...

– Hosszú időn át kísérleteztünk, hogy szorosabbra fogjuk együttműködésünket az őrségekkel. Emberi kapcsolataink kiépültek, de szervezeti összefogás nem jött létre. Sőt, nem egyszer csúnya ellentétek támadtak közöttünk. Most talán újra elkezdhetjük a munkát. Az ellentétek gyökere a rivalizálás volt, ez megszűnt, nincs tovább értelme. Átvihetnénk Bécsből az Őrségbe bizonyos magyar rendezvényeket, elsősorban az *Europa Club* előadásait, ezek a leg-rangosabbak. Szervezhetnénk vitaesteket, beszélgetéseket, szavalóversenyeket. Látjuk a tennivalókat, csak hogy az időnk és az energiánk nem végtelen. Bécs hajszás város. Ott kellene folytatnunk, ahol a hetvenes években abba-maradt...

5.

Abban az időben Órisziget valóságos magyar szellemi központ volt. „Egy idő múltán Kovách Aladár hamvait kísértük végső nyugvóhelyére, a nyolcszázéves magyar temetőbe, Szigeten, az Őrség legmagyarabb táján.”

Szathmáry Lajos feljegyzése válogatott verseinek *Ajándék* című kötetében, az *Utóhangban*. Az 1992-ben Budapesten megjelent kötet – Szij Rezső kiadói vállalkozásának reménységeként – húsz évvel ezelőtt már megszerkesztve állott, egy vándorló, bujdosó irodalomszervező asztalán Óriszigeten. Kicsiny falusi házban, ahol nincs egyéb az életvitel legszükségesebb feltételeinél. Itt rendezte be nyári otthonát, írószobáját Kovách Aladár, egy nagy nemzedék reménysége, akit elűzött hazájából a diktatúra.

Vándorló a költő is, Szathmáry Lajos, a hajdani pataki diák, a népi írók mezei hadának katonája, Erdély szerelmese, akinek tüdejét az erdélyi havasok mentik meg, és aki életével is megmentette volna Erdélyt, ha a sors minden hatalma nem esküszik össze ellenünk. „Belehalok, úgy ideköt a táj” – írja 1944. szeptember 3-án, az orosz–román seregek harapófogójába szorított Sepsiszentgyörgyön. Szathmáry Lajost akkor riasztja meg egy életre a kérdés: „Mondd, lesz-é, lesz-é visszatérés?” Lélekkben el sem ment soha a költő, velünk maradt a Duna–Tisza síkságán, Rákospalotán, Sárospatakon, a szellem-Erdélyben, pedig azóta sem lépte át a hegyeshalmi határállomást. Amerikában támasztott életlehetőséget magának, a szülőföld, a haza szerelme a verseiben él tovább.

Ide, Óriszigetre eljött. Kovách Aladárhoz, meg a szigeti jó magyarokhoz. Innen már látni a haza köpenyét, miként a nagy bujdosó előd, Mikes Kelemen állt meg a Kárpátok külső karimájánál, midőn a Zágonba vívó út örökre be volt földve előtte. Ez a hűség és vonzás hozta el Zilahy Lajost a Vajdaságba élete utolsó évtizedeiben. Miként az ember megáll a szülői ház előtt, melynek kapuján belül már más a gazda. Szathmáry Lajos a fájdalom hazajáró lelke volt Óriszigeten, amíg egyáltalán volt kihez ide jönnie. Amíg itt élt Kovách Aladár s itt lehetett találkozni László Gyula professzorral, Tatay Sándorral, az íróval, Szíj Rezső művelődési mindenessel, Hartyáni Istvánnal, a népi írók bibliográfiájával.

Emlékeztük itt maradt, de csak az öregek szívében.

Pathy Lajos ilyen szigeti öregúr. Mindenes boltja, ahol időnként még a szombathelyi napilapot is meg lehet vásárolni, az egyetlen óriszigeti főutca kanyarodójában áll. Nyitva tart munkaszüneti napokon is. Az üzletet a jó hetvenes tulajdonos fia vezeti. Pathy Lajosnak van ideje, behív a szomszédos „tisza szobába”, a maga házi múzeumába. Teljes eszmei összevisszaságban találni itt az Osztrák–Magyar Monarchia meg a két háború közötti Magyarország emlékeztetőit, bélyegeket, képeslapokat, könyveket, még katonai holmit is. Megbonthatatlan emlék-világ, amelyet elevenen tart a házigazda szemérmes hűsége.

Burgenlandban másutt is jártam ilyen „házi múzeumban”. Kismarton tőszomszédságában, Nagyhöflány községben. Történelmi falak között, a szőlődombok aljában, dr. Ábrahám Lajos áhítattal őrzi a maga Erdélyét, Kalotaszeggel, a székelyekkel, a múlt idővel. És Tirolt, amelyhez szintén lélekben kötődik. A doktor úr egyetlen magyar a településen, mindenki így ismeri, és szívesen útba igazítanak hozzá. Senkit nem zavar Ábrahám Lajos ábrándos magyarsága, miként az se jutna eszébe senkinek, hogy Kismarton főterén letakarja a hercegi kastély domborműveit Attila hun királyról, a honszerző Árpádról, meg mindahány magyar szentről és nagy királyról.

Az öreg szigeti boltos magától értetődőnek találja, hogy Kovách Aladár itt szerzett hazát magának, miután a határon túlit elveszítette. Része lehetett ebben a döntésben annak is, hogy a Pathy-ház ajtaja mindig nyitva állott az erre tévedő magyarok előtt.

– Deák Ernő sűrűn jött hozzánk, minden nyáron, családjával együtt. Volt úgy, hogy két hétig is itt maradtak. Most mintha messzebb lenne Bécs, mint eddig, pedig az autósztroda Felsőórtól valósággal röpi az embert...

Kovách Aladár irodalmi munkásságáról keveset tud Pathy Lajos boltos. Sok minden rejtve maradt ebből még az irodalomtörténet előtt is. Pathy Lajos azt tartja észben, hogy az író úr megpróbálta magára vállalni a falucska gondjait. Kérést adott be a tartományi főnökségre Kismartonban, hogy Órisziget maradjon meg önálló községnek. Miként századok során, a magyar honfoglalástól kezdve az volt mindig. A falut 1971-ben Vasvörösvárhoz csatolták, egy tiszta német településhez. Órisziget eltűnt a térképről, vagyonát beolvasztották Rotenturm an der Pinka községébe. Pedig 1921-ben, mikor Óriszigetet elszakították Magyarországtól, a falu népe legalább a helység ősi nevét szerette volna megőrizni. Az akkori bíró, Miklós József két esküdtel együtt a békekötő nagyhatalmak képviselői előtt megvédte Sziget ezeréves nevét.

– Kovách Aladár kérését nem hallgatták meg. Lehet, hogy akkor borult reánk a nagy magyar árnyék itt, Óriszigeten – mereng el Pathy Lajos a számára érthetetlen, szeme előtt végbement nyelvváltáson.

Kovács Aladár elmúlása a magyar nyelv halálának jelképe lett az öreg boltos számára.

Romantika volt-e a múltba menekülő írótól, aki drámájában, a *Téli zsoldárban* zaklatott korban, 1940 táján idézte meg a magyar szellem megtartó nagyságát, Apáczai Csere Jánost, hogy Óriszigeten ütött tanyát? Sírköve szerint, amely a maga választotta sírhelyen áll a szigeti temetőben, 1908-ban született, az erdélyi Dés városában. A Püski Kiadó lektora volt Pesten, rövid ideig a Nemzeti Színház igazgatója. A Mindszenty-per árnyékában menekült el Magyarországról. Szerkesztője lett a Szabad Európa Rádióknak, munkatársa a Francia Rádióknak, egyik alapítója a Nemzetőrnek. Nyugaton újra kiadta a *Téli zsoldárt*, egy kötetet jelentetett meg a Mindszenty-perről, egy másikat Trianonról. Vonzották a vigasztalan magyar drámák, miként saját élete is az volt.

Száműzetésében is magyar levegőt akart szívni. Órisziget néhány kilométernyire a mai magyar határtól, mégis „Nyugat” volt, mikor otthon keleti időszámítás járta. A Szent István korabeli öreg templom, a lakosság székelyes hagyományai, népszokásai és főleg az akkor még tisztán élő magyar nyelv az otthonosság érzetét ébresztette fel benne. Füzetsorozatot indított *Szigeti Kiskalendárium* címmel, a háromszázfős kis települést beemelve a magyar művelődésbe. Míg Saarbrückenben a Városi Színház német fordításban játszotta *Hamueső* című darabját, a szerző szegényes házban szegényen élt és minden megtakarított pénzét arra költötte, hogy kiadja az anyaországban megtagadott klasszikus magyar műveket. Család, feleség, gyermek helyett ez volt az ő nagy családja. Tenyérnyi „nosztalgia-Magyarország”? A nosztalgia énközpontú, inkább önzés, mint közösségi ihlet. Kovács Aladár – így jellemzi Deák Ernő – úgy lobogott a magyarságért, hogy önmagát égette el, de messze voltak tőle azok, akiknek melegíthetett volna.

Galambos atya temette el, 1979 augusztusában.

Kalendáriumából láttam néhányat. Egyszerre közölt ezekben „falusi módra” közhasznú tanácsokat és érvényes, rangos irodalmat, újra feltárt helytörténetet, százesztendőös jóvendőmondót, még ételrecepteket is. Utóbbiakat Szathmáry Lajos készítette Chicagóban, költőnk ugyanis egyben a szakácsművészet „aranykoszorús mestere”.

Meglepő az az alaposság, amellyel Kovács Aladár nyugati magányában összegyűjti és felmutatja az Őrség, az egész mai Burgenland magyar történelmi, irodalmi emlékeit. Órisziget katolikus temploma egy darabka Árpád-kor, amelynek csupasz falai között láttam úgy megilletődni László Gyulát, mintha csodaszép reneszánsz katedrálisba lépett volna be. Az 1974-es *Szigeti Kiskalendárium* himnusz zeng Sziget öreg templomához: „Vannak az Őrségben szebb, régi templomok a szigetnél, Villámos (Willemsdorf), Csáva (Stobb), Máriafalva (Mariasdorf), de mindezek 2–300 évvel fiatalabbak nála, csúcsíves unokái nékie. Kőből épült meg vagy talán éppen ezer éve. István király idején, a mai dombon, igazi szigeten a mocsaras völgyi földhajlat fölött, ahol a Szik-patak s a Pinka volt az úr mindig áradáskor. Itt építették meg Isten kőből épült várát, tíz falu járt ide, körülötte nyírfás temető, le egészen

a patakig... Ó, sokat tud ez a régi templom! Hajójába vitték be az egyszerű deszkakoporsót, síratták fekete asszonyok, jött be a pap, s mondotta: Látjátok feleim, mik vagyunk, bizony por és hamu vagyunk”.

A kalendáriumszerkesztő felfedezi Kőszeghy Emerencia kisasszony naplóját a lidérces Hanságban tett utazásáról, közreadja az egykori világot felidéző részt a besenyő–magyar gyepűőrökről. „Át a nádrengetegen, ha kinyílik, már látjuk az erdős dombot, egyenest Süttörnek megyünk, ott állt régen a vadászház, annak a helyébe építettek mindent... Besenyő-magyarok laknak erre, jó verekedő legények, harcra mindig készek. Hiába volt István királyunknak bajor felesége, a sógorok csak betörték, a nagy rokonsággal még többet kellett harcolni. Így rakta meg István és László királyunk velük a Répce menti gyepűt.”

Szigeti füzetek sorozatcímével vékonyka könyveket is ki akart adni Kovách Aladár óriszigeti műhelye. Ezek a nemzet egészére figyeltek volna. A sorozat első darabját Baranyai Júlia vörösmarti – Dráva-szögi – középiskolai tanárnő írta, lírai alaptónusú történelmi tanulmány Laskórol: *Gyertyafény*, 1961. Ez a település mostanság elsők között vált a jugoszláviai háború áldozatává. Kisérteties képet festett a török kiűzése utáni állapotokról a laskói pap 1647-es levele: „...Körülbelül két évtizeden keresztül kietlen pusztaság volt a hajdan virágzó tájék: vérszomjas martalóc száguldozott a néptelen falvakban s városokon át, vad ebek üvöltöttek a romok között, kígyók sziszegtek a lakatlan udvarok gyombokrai alatt”.

Ismétlődik?

Németújvár hajdani híres nyomdájának közelében és történelmi árnyékában vagy másfél évtizedig magyar könyvkiadó működött a legkisebb órségi faluban. Örök halálfélelemben. A nemzethalál félelmében. A *Szigeti Kiskalendárium* minden számában mottóként ismétlődött:

*„Ha minket is elfű a sors zivatarja,
Nem lesz az Istennek soha több magyarja.”*

Szigetet végül is elfűtta...

6.

Miként megy végbe az átmenet egyik nyelvből a másikba, és miért, hiszen az osztrák államhatalom ezt nem követeli meg? Még küzd is ellene, a maga módján. Például: ha valaki nem tud németül, a hatóságoknál, a bíróságokon hivatalos tolmácsot adnak melléje, ingyenesen. És mégis... Aztán: mit visznek magukkal, mit hagynak el végképp? Milyen folyamat a váltás: fájdalmas, észrevétlen, kikerülhetetlen?

Pathy Lajos gyermekkorát idézi, kigyulladó arccal. December 13-a a nagy nap volt, Luca napja. Reggel nem iskolába mentek, hanem a házakat járták. Vettek magukkal egy marék szalmát, be a konyhákba, letérdeltek a szalmára, mondták a verset: „Tiktok, fejszétékben, kapátokban szorosán álljon az ég, lányok csöcse akkora legyen, mint a kemenceboglya, pénzetek anyyi, mint égen a csillag”.

- Az unokái tudják-e ezt a versikét?

- Nem tudják, nem is érdekli őket.

- Próbálta-e megtanítani nekik?

Szomorúan rázza a fejét. Alapjában elégedett, boldog öregember, de most nagyon mélyen szomorú.

- Néhány évvel ezelőtt - folytatom - magyar népdalokat jegyeztek le Óriszigeten. A vendéglőkben énekeltek őket. Nem éneklük többé?

- Egy-két fiatalember, úgy húszon felül. Annál fiatalabb nemigen.

- Miért éppen itt rokkant meg legjobban, a magyar élet?

- Körös-körül német falvak. A fiatalok egy ideig Óriszigetről nősültek, mentek férjhez. Mostanában inkább németekkel házasodnak... A harmincas években is hoztak ide német asszonyokat, kettőt is, Vasfarkasfáról. Azok a német nők megtanultak magyarul. Most nagyon sok német leány és legény költözik ide házassággal, ezek már fölöslegesnek érzik a magyar szót. S ha német asszony kerül a házba, akkor kimegy onnan a magyar beszéd. Szép csendesesen, még csak el sem köszön. A család fordítja az asszony nyelvére a beszédet, kérelem nélkül.

- A gyermekekkel is németül beszélnek?

- Most már igen. Nagyon meglódult minden körülöttünk. Mintha gyorsvonatra ültünk volna, s az visz, megállás nélkül, nincs vészfék, vagy nem tudjuk, hová rejtették el...

- Tárgyalnak-e erről egymás között?

- Nem. Mintha el kellene számolnunk egymásnak a feladott nyelvvel. Kellemetlen adósság. Áltatjuk magunkat azzal, hogy ez a magánügyünk, és mindenkinek megvan a maga sorsa.

- Nem érzi úgy, hogy éppen ez a sors törött meg, az óriszigeti magyar sors?

- Látott már magányos fát, amelyen viharban megreped egy ág és nincs ami fenntartsa, nincsenek ágak körülötte, amelyek ne engedjék aláhullni?

Azzal folytatja, hogy húsz évvel ezelőtt még másként volt, pedig akkor az üzleti kalkuláció szerint nem nagyon lett volna érdemes magyarnak lenni. Mellettük a vassüggöny, a teljes elzártság. Mit kezdetett egy szigeti magyar a maga nyelvével a faluja határán túl? Most kezdetne, átjárnak Vas megyébe, Szombathelyre, érezhetik a nemzetet, és mégis...

– Úgy, ahogy mondja: valami megtörött bennünk. Az iskolában kezdődött el. Jó magyar tanítók voltak itt, meg egy kiváló papunk, Teleky Béla... Mostani lelkészünk sem kifogásolható, Erdélyből jött hozzánk, Mezmer Ottó a neve. Hátha kezébe veszi ő is a fiatalságot.

– *Magyarul prédikál a templomban? Órisziget hite szerint többségében evangélikus, Alsóőr magyarsága római katolikus, Felsőőrön a reformátusok vannak többségben. Mintha az Úr példázni akarná, hogy ilyen kicsi helyen is mindegyik Isten-hit megférhet egymással békességben.*

– Főleg magyarul prédikál a papunk. Magyarul énekelünk a templomban. Galambos atya ugyancsak magyarul misézik, ő jár át hozzánk Alsóórból a katolikusainkhoz, Szent István templomába.

– *A szomszédos falvakban horvátok laknak. Nálunk is ilyen gyors ütemű az elnémetesedés?*

– Náluk ez másként van. Ha leül öt-hat magyar iddogálni a vendéglőben, és odajön közénk egy német, azonnal az ő nyelvére fordítjuk a szót. Ha horvátok ülnek az asztal körül és mi vagy egy német odamegy hozzájuk, tovább beszélnek horvátul. Nem fordítják se németre, se magyarra. Tartják a maguk nyelvét.

Hozzáfűzi nyomban, hogy a horvátoknak megvannak az iskoláik. Ha csak három gyermek horvát, már iskolát tartanak fenn számukra. Példát is említ. A horvát iskolában nyilván horvát a tanítónő.

– *Mondja, Pathy úr, nem gondolja, hogy a bécsi magyar értelmiség eredményesen segíthetné a szigetiek nyelvi megmaradását? Vagy a szomszédos Szombathely, hajdani megyeszékhelyük magyar tanárai, újságírói, művelődési munkásai?*

– Ezek az emberek nem járhatják sorra a házainkat, nem állhatnak ott mindig az emberek mellett, vigyázz testvér, megint tévesen ejtettél ki egy magyar szót! Ne keverd a nyelveket, olyan borok, hogy elromlik mind a kettő íze, aromája... A családban dől el a nyelv sorsa, az iskolában, a mindennapokon, nem ünnepeken, előadásokon. Míg élt az öreg papunk, Teleky Béla, addig erősebb volt itt a magyar kötés. Össze tudta tartani a magyarságot.

Ez a szerep most alighanem az igazgató-tanítót, Miklós Vilmost várná. Még nincs harminc esztendő. Pathy Lajos a szüleit jellemzi szívesebben. A papája jó magyar ember volt. A mamája német, Bogad-leány, a szomszéd faluból, Vasjobbágyiból. A tanító úr felesége is német. Ami nem baj, az apja is német feleség mellett tartott ki a népe oldalán.

Új házban lakik Miklós Vilmos, mindjárt a falu bejáratánál. Kisportolt férfi. Ő kínál helyet, a felesége el van foglalva a kisgyerekekkel. Az asszonynak különben is elege lehet azokból a látogatókból, akik magyarul köszönnek és nyomban a magyar nyelv oktatásáról faggatóznak. A házigazda állva marad,

mintha sürgetné a távozásomat. Kényszerű védekezés. Fanyar mosoly az arcán. Tulajdonképpen rossz helyen járok, mondja, a magyar nyelv oktatásával nem ő foglalkozik, ez egy magyarországi kollegina dolga. Annyit igazgatóként is tud, hogy heti három órában tanítják a magyar nyelvet, tizenegy fiúnak és nyolc lánynak... Egyébként a helyi futballcsapatról pontosabban beszámolna, annak a tagja, és játszik a teniszegyesületben is.

Nem beszélt arról, hogy az evangélikus gimnáziumban tanult Felsőlövön, folytatta a Pedagógiai Akadémián Kismartonban és utána a szombathelyi főiskolán. Szombathelyi – anyaországi – tanulmányaival a háta „mögött” talán megemlíthette volna, hogy a magyar nyelvet idegen nyelvként tanítják Óriszigeten.

Immár az is lenne – idegen nyelv?

„A második világháború alatti embertelen politika meg akarta semmisíteni az anyanyelvet és nemzetiséget. A nagyfokú németesítés és a nemzetiségeknek – így a magyarságnak is – a megaláztatása volt ennek a kornak az ismertetője. Csak lassan-lassan kezdték az anyanyelvet nyilvánosan ápolni és gyakorolni. Az anyanyelv ápolása sokáig csak az egyházon belül volt lehetséges. Az egyház feladata ma is: az Ige hirdetése anyanyelven!”

Ezeket a sorokat az 1973-as *Szigeti Kiskalendárium*ból idézem. Szerzőjük: Teleky Béla óriszigeti evangélikus lelkész. Özvegye tanítja most a hittant a szigeti iskolában. Két nyelven, de inkább németül.

– Mivel a gyermekek otthon nemigen tanulnak már meg magyarul – érvel –, ezért aztán imádkozni és énekelgetni még lehet velük magyarul, de a hittant csak németül értik meg.

Hatvanéves, jóval fiatalabbat mutat. Szép szál „nagyasszony”, ama családmegtartók, hagyományőrök fajtájából, akik mindig is továbbvitték a nemzetet. Tárgyilagosan mondja el, hogy vagy másfél évtizeddel ezelőtt megszűntették a szigeti iskola felső tagozatát. Négy osztály után a gyermekek Felsőőrbe mennek, polgáriba, de szinte mind a német tagozatra. Ez is az oka a gyors németesedésnek. Továbbá a házasságkötések mostani divatja. Mikor a Teleky család 1958-ban ide került, vagy tíz éven át egyetlen házasságkötés sem volt. Aztán jött a „motorizáció”, a fiatalok járták a környéket, máshonnan hoztak feleséget, férjet.

– Az se lett volna jó, ha mindvégig egymás között házasodnak. Kicsi falucska ez nagyon, csak a történelme öreg.

Erről juthat eszébe, hozzáfűzi, hogy ilyen a történelem mindenütt. Törli a múltat az élet nagy táblájáról, nyelvvél, szokásokkal. Ő Sopronban született, 1933-ban, Kheim Pál és Bruckner Katalin lányaként. Gyermekkorában többségükben németek éltek a városban. Most hazamegy Sopronba, és csak magyar szót hall az utcákon.

Nem vitathatom azt, amit mond, noha valahogy ellentétben áll Teleky tiszteletes úr húsz évvel ezelőtti intelmével: „Az egyház feladata ma is: az Ige hirdetése anyanyelven!”

– Tiszteletes asszony, két magyar feliratot láttam Szigeten. Az evangélikus templom bejáratánál, a torony falán a nagy zsoltár kezdő sorát: Erős vár a mi Istenünk, és a temető kovácsoltvas kapuja fölött a hagyományos vigasztalást: Feltámadunk! Ez a két felirat akár a magyar nyelv fejfáján

állhatna Szigeten. Ennyit ki tudnak-e olvasni elhagyott anyanyelvükön a szigeti gyermekek?

– Azért ne így... – zökken ki a nyugalmából. – Ennél jóval többet tudnak magyarul. És immár az osztrák állam politikája is azt szeretné elősegíteni, hogy a kisebbségek megőrizték anyanyelvüket. Nagy anyagi áldozatokat hoz az állam az ausztriai nemzetiségek fennmaradásáért. Templomok restaurálására jut belőle, ifjúsági munkára, magyar nyelvű ingyen tankönyvekre. Ne feledje el azt sem, hogy a vasfüggöny lehullása is segítheti a magyar nyelv továbbélését az Őrségben. Ez a továbbélés azonban nem rajtunk, tanítókon, oktatókon múlik. Ha valami pusztítja a magyar nyelvet, akkor az a torz, embertelen anyagiasság, ami ide is betört, szétrombolja az emberi, közösségi kapcsolatokat, a hagyományokat, visszajára borítja az élet rendjét.

– Védekezik, pedig nem támadom, csak szomorú vagyok, és ez meglátszik rajtam. Vagy a férje emléke előtt akarja tisztázni magát?

– Kérdezze meg Galambos atyát Alsóórön. Ő is két nyelven tanítja a hittant a szigeti gyermekeknek. Néhány katolikus is van közöttük. Nem is annyira két nyelven tanítja a hittant, mint inkább németül. Mit tehetne, ha azt akarja, hogy értsék is a gyermekek?

Megint szemrehányást érzek a szavaiban, terhére vagyok a kérdéseimmel. Talán azt gondolja magában: a túlvilágon nem lehet azzal védekezni, ha hitünk elhanyagolása miatt kárhozatra ítéltetünk, hogy kegyelem szegény lelkünknek, a papunk többet törődött a nyelvtanítással, mint a megváltó Igével...

7.

Galambos Ferenc plébános úr nem a legjobb tanú ebben a perben. Az ő személye és tevékenysége inkább arra megbízható összehasonlítási alap, hogy mikor, mit tehet valaki eszményeiért, hitéért, népéért. Pannonhalma végzettje, teológiai doktor, magyar–német szakos tanár, csepeli és adonyi plébános, győri középiskolai tanár, menekülttábori lelkész Traiskirchenben, tíz éven át az egyetlen nyugati magyar gimnázium igazgatója Burg Kastlban; aztán plébános előbb Felsőórön, majd 1977-től Alsóórön. Egyházi, hitéleti tanulmányokat írt a zsinat liturgikus reformjáról, a magyar liturgikus mozgalomról, a megújított szentmiséről, irodalomtörténeti dolgozatot Móra Ferenc 1901. évi felsőlövői tanárkodásáról.

Alsóór papja az utóbbi időkben az egész burgenlandi magyarság önkéntes nagykövetének „tisztét” magára vállalta. Nincs vagy alig van olyan kisebbségi tanácskozás – velük vagy értük – az anyaországban és a kárpáti régiókban, hogy Galambos Ferenc ne lenne ott jelen, ne szólalna fel vagy ne faggatnák az őrségi magyar életről. Magam 1990. május elején találkoztam vele, a Berzsenyi Dániel Irodalmi és Művészeti Társaság keszthelyi tanácskozásán. Először gyűlt össze a Kárpát-medence magyar kisebbségeinek képviselője, teljességgel és önkéntes alapon. Rengeteget kellett tudatosítanunk egymás-

ban, a nemzeti közvéleményben. A legkevésbé talán éppen a legkisebb magyar kisebbségi népcsoport, a burgenlandi közösség sorsát ismertük.

Mások mellett én is kérdezgettem a testes, de fürge, igen szívélyes atyát. Megalapozott volt minden válasza. Akkor még nem tudtam, hogy ő hozta létre és tartja fenn, egy alig ezerlakosú faluban, a kisebbségtudomány alighanem egyedülálló műhelyét, az alsóóri Magyar Intézetet.

Mivel a burgenlandi magyarság lélekszáma kevés ahhoz, hogy teljes magyar iskolahálózat épülhessen ki, nem lehetne-e megszervezni, hogy az ottani magyar diákok ösztöndíjasként tanulhassanak Magyarországon? Legalább egytizedét szánhatná a magyar állam rájuk annak az összegnek, amellyel hosszú időn át a Magyarországon tanuló arab diákokat támogatta. Továbbá: szintén ösztöndíjasként nem tanulhatnának burgenlandi magyar fiatalok a burgkastli magyar gimnáziumban, amelynek egy ideig igazgatója volt az atya?

Galambos Iréneusz így válaszolt:

– Ismerek ilyen családot, például egy borostyánkőit, amelyik Amerikából települt vissza Európába, a családfő minden reggel autóba ül és harminc kilométert autózik, hogy Kőszegre vigye iskolába a fiát. Délben az apa ugyanígy hazahozza Burgenlandba kőszegi diák fiát. Egyébként vannak ösztöndíjas diákjaink is Magyarországon, továbbá Ausztriában Felsőlvön, ahol valaha Móra Ferenc is tanított. Itt működik egy zeneművészeti iskola, ahová több magyar diák jár, magyar tanáruk is van. Szeretném megemlíteni, hogy a kismartoni rádió minden vasárnap este fél nyolc és nyolc óra között magyar nyelvű adást sugároz. Évente négyszer, alkalmasszerűen magyar nyelvű televíziós adás is van Ausztriában, legközelebb pünkösdhétfőn délelőtt. Ez a közvetítés, azt hiszem, csak Nyugat-Magyarországon fogható.

8.

Galambos atya a nemzet egészének ad számot az Órség sorsáról. Ez a széles kitekintés nála a helytörténet alaposságára és megbízhatóságára épül. Ha nem tudnám, hogy Budapesten született, Alsóór fiának vélném. Élő „falumúzeum”. Van Alsóórön szabályszerű falumúzeum, 1973-ban avatták fel, benne hajdani szerszámok, parasztbútorok, vásári portékák, népművészeti tárgyak, pecsétek, zászlók meg hivatali névtáblák Vas vármegye idejéből. Pathy Lajos óriszigeti vagy dr. Abrahám Lajos nagyhöflányi magángyűjteményei ösztönös hagyományőrzést, múltba kapaszkodást jeleznek, az érzelmek síkján. Az alsóóri „hivatalos” – a község által fenntartott – falumúzeumot az avatottság jellemzi. Galambos Iréneusz a szellemi értékek őrzője. „Vándorló pap” volt egész életében, eleddig legtöbb időt, tizenhét esztendő-t töltött itt, lelkiileg végképp ide honosodott.

Kezembe nyom egy dolgozatot, ő a szerzője: *Hagyományok őrzése (és élesztgetése) egy burgenlandi magyar faluban*. A tanulmányt a Duna menti népek hagyományos műveltségéről tartott tanácskozáson olvasta fel, 1991-ben.

Magától értetődő, hogy a falu plébánosa teljes mélységében megismerte a helybeliek közösségi és egyéni vallásos életét. Alsóór népe vallásos. A vasárnapi nagymisén legalább háromszázan vesznek részt, a település összlétszáma 820 fő; nagy ünnepeken ennél is többen, négy-ötszázan. Megtartják

a vasárnap délutáni litániákat is, amelyeket a környező katolikus helységeken teljesen elhagytak. Szerdán reggel, tanítás előtt diákmise, minden gyermek jelen van, a szülők közül is jönnek. A szentmiséket Galambos atya magyarul mondja, a szertartásokat tudatosan a nyelvművelés iskoláivá alakította. Az ének szintén magyarul, legjobban kedvelik a Kájoni-dallamokat.

Szentségimádás kétszer évente, március 8-án és december 23-án, nagybőjt és karácsony előtt. A nagybőjti lelki napokra, továbbá a búcsúkra vendégyóntatókat és szónokokat hívnak meg.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület vezetőségi tagjainak sorában „erdélyi neveket” is találok. Salát Imre máriafalvi római katolikus plébános Marosvásárhelyen született, 1949-ben, a gimnáziumot Vásárhelyen, a teológiát Gyulafehérváron végezte, majd tanulmányait megtoldotta a bécsi egyetemen. A hajdanán Vas megyéhez tartozó Mariasdorf neve után a kimutatásokban nem találok magyar népeiséget, de az ott élő Salat tisztelendő úr nem lazította meg kötését a nemzettel, a Kultúregyesület alelnöke, tanulmányokat ír magyar témákról (*Egyházüldözés Romániában, A máriafalvi templom története*). Erdély adott evangélikus lelkészt Óriszigetnek, a brassói születésű Mezmer Ottót, aki Kolozsvárott végezte a protestáns teológiát. Felsőőr református papja pedig anyaországi, Ocsódról, egykori nagykorösi és debreceni diák.

Nagyon kedvelik a hagyományos körmeneteket. Gyertyaszentelőkor a templomot kerülik meg, virágvasárnapján barkaszentelés, feltámadási, búzaszentelési, Flórián-napi, keresztjáró, elsőáldozási, úrnapi és őszi terményhálaadási körmenetek. Helyi szokás, hogy halottak napján körmenetben vonulnak a szelíd domboldalon álló templomból a faluházával szemben emelt hősi emlékműhöz. Alig van család, amelyből egy vagy több férfi ne maradt volna ott a második világháborúban.

Galambos plébános úr kissé keserűen jegyzi meg, hogy a vasárnap dél-előtti mise után az alsóőri férfiak leginkább a vendéglőbe térnek be, ebéd-előtti poharazgatásra. Mindenképpen falusi szokás. Felsőőron, ahol szintén szolgált Galambos Iréneusz, más lett a rend: mise után a „kontaktcentrumban” jönnek össze, egy csésze kávé vagy valami ártatlan italféle mellé, elsősorban diskurálgatni. Polgári vonás, amit Galambos atya Alsóőron is szívesen meghonosítana, de eddig még nem sikerült.

Búzgó Mária-tisztelők az alsóőriek, búcsúkra járnak Lékára, még többen Mariázellbe. Feljegyezték, hogy 1980-ban már az ötvenedik zarándoklatot vezették innen Mariázellbe, ahol akkor Mindszenty József bíboros nyugodott. Magyar ruhába öltözött alsóőri lányok Mária szobrát vitték magukkal. Háromnapos gyalogos zarándoklat. A gyaloglást 1947-ben abbahagyták, majd a nyolcvanas évek elején felújították. Mégpedig – a fiatalság kívánságára.

Faluja múltjáról pontos adatokat találhatott Galambos atya – dolgozata megírásakor – a vidék történelméből. Feljegyezték, hogy a régi templom ott állott, ahol most a hősi emlékmű. Az 1696-os kánoni vizsgálat jegyzőkönyve feltűntette, hogy a templom kazettás mennyezetű, szentélye színesen kifestett, a „paraszt barokk” stílusában. Az új templom, a mostani, a domboldalban 1769-ben épült, 1833-ban bővítették, szószéke és oltárai a falusi barokk stílusát viselik. A főoltáron Szent István király és Szent Imre herceg szobra, miként mindenütt a magyar katolikus templomokban.

Bjld. mintegy ötven

Személyes élmények alapján vázolja Galambos Iréneusz a falu külső képének változásait. Eltűntek a hajdani árkádos házak, vagy húsz maradt belőlük, míg a szomszédos, várossá nőtt Felsőőrön még mindig 130 ilyen ház őrződött meg. Mostanság kezdik megint árkádosan építeni az új házakat.

Főszeg, Alszeg, falurészek nevei Alsóőrön. A szeres építkezés székely rokonságra utal. Az én székely szülőfalumban, Uzonban a Főszeget Felszegnek mondják. Nálunk is van Alszeg. Miként a székely faluk legtöbbször „közök”. Alsóőrön a főutcát számos „kis köz” kíséri, eredetileg egy-egy nagy-család lakta őket, egyféle „nagyobb” portájuk volt.

A főutca párhuzamosan fut a Pinka patakka. Alig látni nyomát a földművelésnek. Pedig tovább folyik itt a gazdálkodás, noha csak néhány család fő jövedelmi forrása, de földje, erdeje mindenkinek van. Gépekkel művelik. A gazdálkodás hátra vonult, a ház mögé, az udvar mélyére. A falun kívül a határ csodaszép, s olyan, mintha minden barázda virágágyás lenne.

Ha ide, a kapuk mögé, a házak „háta” is be akart látni, ha a házak belsejét is meg akarta ismerni, ehhez Galambos atyának szabályszerű szociológiai vizsgálódást kellett folytatnia. Ezt tette, hozzáértéssel. A házbelső leírása árulkodik igazán arról, hogy mennyire otthonos mindenütt a faluban. Tapasztalatait előző gyűjtők feljegyzéseivel veti össze. Gaál Károly húsz évvel ezelőtt még 150 ládat talált a házakban, azóta eltűntek, raktárba kerültek. A lakókonyhákban megmaradtak a kerek sarokpadok. Nincsenek többé füstös konyhák, de azért a központi fűtéses lakásokban is megtalálni a fafűtésű takaréktűzhelyeket. Használják is őket. Kenyeret már nem a saját kemencékben sütnek, hanem a péknél. Galambos atya bejárta a falu cigányházait is. Közöttük sok az új hajlék. A cigányoknál is talált csempés fürdőszobát és stílbútort.

Porcelánok, üveg poharak, fafaragványok gyűjtése divatba jött Alsóőrön. Talán a plébánia példáját követik ebben, mondja szerényen Galambos atya. A paplak a falu szellemi központja. „Az új plébánia építésével a korszerű lekipásztorkodás igényeit tartottuk szem előtt, vagyis, hogy ne csak paplak legyen, hanem a közösségé: összejövetele helyiségekkel, vendégszobákkal, alagsorában nagy ifjúsági terem, cserkészszoba, raktár, a földszinten, a plébános lakásán kívül iroda, tanácskozási alkalmas hely; a padlástérben pedig vendég(kutató)-szobák, könyvtár, illetve ugyancsak összejövetelek számára alkalmas helyiség található. A plébánia így ma már nemcsak a lekipásztori munka színtere.”

9.

Galambos Iréneusz ezzel a paplaki művelődési központtal – és lelkesi tekintélyével – igyekszik csatát nyerni az anyanyelv és német államnyelv küzdelmében.

Úgy tűnik, hogy a másik „központ”, a közigazgatási, a község háza már „elesett”. Magyar ember a polgármester, Seper János mérnök. Nem is lehetne másként az osztrák demokráciában, hiszen a falu lakossága szinte teljes egészében magyarnak vallotta magát. (Pontosabban „magyarul beszélőnek”, lévén ilyen „cseles” a népszámlálási kérdőív.) Rác András iskolaigazgató

megjegyzzi, hogy a mostani jegyző és a segédjegyző jól tud magyarul, de csak az idősebbek szólnak hozzájuk anyanyelvükön. A középnemzedék tagjai, ha átlépik a „hivatal” küszöbét, nyomban németre fordítják a szót. Ismerős képlet ez az erdélyi szórványokból, a délvidékről, Kárpátaljáról, kevésbé a Székelyföldről és a Felvidékről. Dehát hogyan is merésznél az alsóóri polgár magyarul előadni kérését, gondját, ha a hivatal németül szól hozzá. Valamikor itt is kishíró dobolt, aztán belekezdett, hogy „közhírré tétetik”. Most modern világ van, körlevelet kap a rendeletekről minden család. Német nyelven.

Bertha jegyző úr annak idején magyar szavakkal megelőzte azt a magyart, aki németül kezdte volna. A 74 éves Bertha József sem sorsában, sem külsejében nem hasonlít Eötvös regényhősére, Tengelyi Jónásra, aki a múlt századi magyar kisnemesség elégedetlen képviselője, az igazság „bolondja”. Bertha nyugalmazott burgenlandi főjegyző nyugodt, elégedett, csendes ember. Az alsóóri községházán vezette az államigazgatást 1947 és 1981 között. Talán egyetlen magyar jegyző volt a tartományban.

– Ausztriának előnye származott abból, hogy volt helyi jegyzői tapasztalatom. Sok olyan rendelkezést említhetnék, amelyeket a magyar államigazgatástól örököltünk volt meg, és továbbra is érvényben maradtak.

A „továbbra” az 1921-től kezdődő évtizedeket jelenti, mikor a nyugati megyék szélei Ausztriához kerültek. A kétféle szabályozási rend meg is nehezítette a közigazgatást. Például Magyarországon 1885-ben vezették be az állami anyakönyvezést, Ausztriában csak 1938 után, az Anschlusst követően. Persze nem a „magyar példa” kedvéért.

Egyben-másban mintha „román példát” alkalmaznának, talán nem is tudatosan. Alsóór majdnem színmagyar, 820 lélekből úgy 800. A helyi képviselő-testületbe mindig tíz küldöttek választottak. A testület 1971-ig magyarul tárgyalt. Miért másképpen? Akkor Alsóórhöz csatolták a szomszédos, kicsinyke Németcikényt, ahonnan három képviselő került ki. Attól kezdve a cikényi három képviselő kedvéért németre fordult a tanácskozások nyelve.

Lehetett volna úgy is, hogy a három cikényi képviselő megtanul magyarul. Vagy fordítanak nekik. De efféle nem szokás a Kárpát-medence kisebbségi világában, még a legnyugatibb Burgenlandban sem.

Bertha jegyző úr nem is dohogva említi a nyelvi „cselt”, csupán a teljesség kedvéért. Mi ez ahhoz képest, amit személyesen és közösségileg 1938 és 1945 között kellett átélnie! Hitler bevonulása után azonnal bezárták Felsőór, Alsóór, Órisziget, Felsőpulya magyar felekezeti iskoláit. A német nemzeti szocializmus nem fért össze sem az egyházakkal, sem a magyar nemzetiségű állampolgárokkal. A hatóságok előtt nem volt ajánlatos magyarul megszólalni. A hadseregben különösképpen nem! Pedig minden épkézláb, mozogni tudó magyar férfit katonaruhába öltöztettek. Bertha József 1938-tól, tizennyolc éves korától próbálta a magyar katonasorsot Hitler birodalmában. Szolgált Franciaországban, Görögországban, Líbiában, megszállt országokban.

- Volt-e más magyar is a maga egységében?
- Egy pozsonyi pincér.
- Önkéntes?
- Dehogyan. Ligetfaluban lakott, a Duna jobb partján. Az a település Pozsony része volt, de akkor Németországhoz csatolták.
- Hitler ott lépett be először a Kárpát-medencébe!

- Kegyetlen volt a szolgálat, de a Wehrmacht magyar katonáit igazán a háború utáni távlatok aggasztották. A Harmadik Birodalom nem is titkolta, hogy remélt győzelme után a burgenlandi magyarokat áttelepíteni Lengyelországba. Együtt a megmaradt cigányokkal. A zsidókat már elpusztították.

- Nem volt ez vakrémület?

- Felsőőr központjában most is láthatók azok a szabványépületek, amelyeket a dél-tiroli németek számára emeltek. Ide akarták áttelepíteni őket Mussolini országából. Ezekbe a házakba és a kitelepítendő magyarok otthonaiba. Ha győznek.

Galambos Gyula építész, a plébános testvére - aki az alsóóri paplakot tervezte - kocsijával lassít e szabványházak előtt.

- Megálljunk-e? - kérdezi.

- Ugyan, miért?

- Megismerhetné a történelem fintorát. A tiroliaknak épített házak egy részében most magyarok élnek. Azok leszármazottai, akiket Hitler Lengyelországba akart áttelepíteni.

Néha a burgenlandi magyarok is „segítenek” a történelemnek, jóízű furfanggal.* Alsóőr képviselő-testülete megszavazta, hogy a község bejáratánál magyarul is kiírják a falu nevét. Igen ám, de közbeszólt a kormányzat, hogy az efféle nem a helyi igazgatás jogkörébe tartozik, alaposan meg kell fontolni a dolgot. Az alsóóriek türelmetlenek. Galambos Gyula azt mondja, hogy ha nem kapnak engedélyt a névtáblára, akkor valami egyebet írnak ki. Például azt, hogy „Isten hozott Alsóőrbe!” Ez magánfelirat, nem kell hozzá semmilyen engedély.

Úgyes furgang. Nem okoz kárt senkinek. Legfennebb a bürokratákat sértheti, meg azokat, akik nem nagyon kedvelik a nemzetiségi jogokat, a szabad nyelvhasználatot. De ki érthet egyet velük?

Ha nem tudnám, akkor is sejteném, hogy ezeken a gyepükön hajdanában székelyek őrizték a határt.

10.

Névtábla, pontosabban felirat okán állványozták be éppen most az alsóóri községháza elejét. Felkerül magyarul is, hogy faluháza meg hogy könyvtár. Ezt nem csellel, ravaszsággal, hanem nyílt küzdelem árán érte el Galambos plébános úr. A községi könyvtárban 30 ezer kötet, a páter adománya. Édesapjától örökölte, és továbbadta „családjának”, a falu népének. Magyar könyvek mind. Illendő magyarul is kiírni a „cégtáblát”, ha fele olyan nagyságú betűkkel is, mint németül, s ha enélkül is idetalálnának az alsóóriek. Már a századfordulón könyvtár és olvasókör működött a faluban.

Ugyanilyen régi itt a színjátszás hagyománya. Még régebbi is. Alsóóri Moór Anna korának népszerű színésznője volt, annak a Kelemen Lászlónak a társulatában, amelyik vagy kétszáz esztendővel ezelőtt Budán meg Nagyváradon játszott magyarul. A legendás színésznőt Jókai Mór két egyfelvonásosába is „beleírta”. Alsóőr műkedvelői egy kissé az utódainak érzik magukat mind.

Én meg úgy érzem itt, hogy ez a falu nem jut Órisziget sorsára. Cselekvő

erők őrzik a magyar nyelvet templomban, műkedvelésben, könyvtárban. Az iskolában is. Rácz András igazgató látható örömmel újságolja, hogy két magyarországi pedagógus került át, magyart tanítanak mind a ketten. Horváth Annamária Szombathelyen, Klein Marianne Pécsen végzett. Ha akadémikusodni akarnék, feltehetném a kérdést, hogy éppen Rácz tanító reménykedik a magyar nyelv jövőjében? Ő nem engedte meg, hogy bemenjek valamelyik magyarórára. Igaz: parancsra tette. Hallottam beszélni telefonon az édesapjával, aki tisztviselő a felsőöri városházán. Magyarul beszéltek. Tudom, hogy az igazgató felesége német asszony, de azt is, hogy szorgalmasan tanul magyarul. A kisebbségi életben körültekintőbben kell bízunk egymásban!

Rácz igazgató egyébként értelmes célt tűzött maga elé: olyan tekintélyt akar szerezni a magyar nyelvnek a faluban és a környéken, hogy a német anyanyelvűek is kedvet kapjanak elsajátítani és részt venni a magyar népcsoport művelődési rendezvényein. Ilyképpen a magyar kultúra értékeit ismerhetik meg.

Galambos páter, a lelkek, a szellem embere gazdasági érvekkel bizonyítja, hogy a magyar nyelvnek lesz jövője Burgenlandban.

– Fiatalfiaink közül igen sokan most jönnek rá arra, hogy anyagi hasznuk származik abból, ha jól tudnak magyarul. Akik írásban és szóban bírják a magyar nyelvet, azok jó álláshoz juthatnak olyan osztrák vagy német cégek-nél, amelyek most nyitnak fiókokat Magyarországon. Az elmúlt nyáron 15 burgenlandi fiatal tökéletesítette magyar tudását a debreceni nyári egyetemen. Számuk bizonyosan tovább növekszik. Őrségi magyar kisdiákok mennek nyaralni a Balatonra, ahol cserkész táborokban gyakorolják a magyar beszédet. Együtt az anyaországi, erdélyi, felvidéki gyermekekkel.

Reklám az Őrség című folyóirat 1994. áprilisi számából:

„Az LKW-Walter, Európa egyik legnagyobb tranzitszállítványozója, kereskedelmi szakközépiskolai vagy közgazdasági egyetemi végzettségű munkatársakat szállítványozómenedzser kiképzésre. Ha Ön 20, illetve 30 év körüli, van kereskedelmi tehetsége, jól beszél magyarul, érdekli a gazdasági élet és szívesen tanul, akkor jelentkezzen állásért az LKW-Walter-nál. Mint sikeres, világszerte működő szállítványozó szervezet az LKW-Walter munkatársainak nagymértékű önállóságot kínál, és minden lehetőséget megad ahhoz, hogy ebben a szakmában karriert csináljon.” Következik a cím, Bécs-új hely, postafiók és telefonszámok. A hirdetés német nyelven is megjelent.

A nyitottá vált határok Burgenlandban erősítik a magyar nyelvet – összegez Galambos atya. – De az eddigi zárt közösségek fellazulása veszedelmes is lehet a nyelvre, a nemzeti öntudatra. Amerikában feloldódtak a hajdani magyar falvak, városnegyedek. Az 1991-es ausztriai népszámlálás adatai is ilyen magyar szétszóródást mutatnak.

11.

Ez a folyamat magyarázza a magyar jellegű települések lélekszámának csökkenését, párhuzamosan a burgenlandi magyarság egészének számbeli növekedésével. 1971-ben 5447 osztrák állampolgár vallotta magát magyar anyanyelvűnek (a „használati” nyelvet kérdezték a népszámlálók – Umgangs-

1991-
sprache – nem a nemzetiséget, ami a magánéletben, családi, baráti körben használatos nyelvet jelenti), 1981-re a magyarok száma lecsökkent 4025-re, hogy tíz év alatt 6763-ra növekedjék.

Burgenland néprajzi térképén olyan kisebb-nagyobb magyar szigetek jelentek meg, amelyek már 1921 táján eltűntek vagy nem léteztek soha. Felsőőr, Alsóőr, Felsőpulya, Kismarton. Órisziget hagyományosan magyarul lakta helységek. Most Boldogasszony (Frauenkirchen) mosoni településen, a Fertő tó és a Hanság között is kimutatnak 215 magyart, Rohoncon 112-t, Nagyszenthályon (Grosspetersdorf) 108-at, Nagymartonban 101-et, Nezsiderben 95-öt, Cinfalván (Siegendorf) 89-et, Németújváron 86-ot.

Se Rohoncon, se Németújváron évtizedek óta nem jeleztek magyar lakosságot. Ez a két helység beírta nevét a magyar irodalom történetébe is. Németújvárott született 1704-ben Faludi Ferenc, a késő barokk és rokokó magyar költője. Rohoncon halt meg 1779-ben. Születési helye véletlen, a család körmendi, Károlyi Sándor kuruc serege elől menekültek a biztosabbnak hitt Újvárra, ahol az apát, Batthyány grófék tisztartóját oltalom várta, feleségével együtt. A kuruc-labanc háborúskodás a Faludi családot is megosztotta: a férj családja labanc, a feleségé Rákóczi híve. A nagy emberbarát papköltő a nemzet, a magyar kultúra egységét teremti meg magában, műveiben. Egy nagy magyar nyelvész, Révai Miklós jegyezte fel Faludiról: „...el szokott volt a köznép és cseléd közé járogatni, csak avégett, hogy őket szabadabb beszédre felbátorítván, igazabban kitanulhassa a tulajdonabb magyar szóejtések. Amiket észrevett, azután fel is szokta nagy gonddal írogatni”. Faludi nyelvészeti jártasságát mutatja, hogy Sajnovics János nyelvész és csillagász nevezetes művében, az 1770-ben megjelent *Demonstratio idioma ungarorum et lapponum idem esse* címűben, amely először bizonyította a magyar és a lapp nyelv egyezéseit, Faludi olvasatában közölte a *Halotti beszédet*.

Nemcsak élnek megint magyarok Faludi szülőhelyén, Németújvárott, de iskolában tanítják itt újra a magyar nyelvet, annak nyugati „gyepűinél”. A városka polgári iskolájában öt fiú és tizenegy lány fakultatívan tanulja a magyart. Lehet, hogy nem is vagy nem mind magyar gyermekek. Kezemben a burgenlandi tartományi kormány hivatalos adatai a magyar nyelv oktatásáról, kötelező érvénnyel, vagy szabadon választott tantárgyként, illetve „iskolai kísérletként” német és horvát ajkú településeken. Alsóőrön, Felsőőrön, Felsőpulyán kívül – ahol hagyományos a magyar nyelv oktatása – olyan falukban, városokban tanítják nyelvünket, mint Alsólászló, Csáva, Dérföld, Felsőlövvő, Incéd, Locsmánd, Mogyorókerék, Németújvár, Pinkafő, Sopronkeresztúr, Órisziget. Hányan kívánnak önkéntesen tanulni magyarul a mai Burgenlandban? Összesen 173-an, 80 fiú és 93 leány. Érdemes lenne ezt rávetíteni az erdélyi, felvidéki vagy délvidéki viszonyokra, hogy kitetszék Ausztria alig ismert fölénye az oktatásban a szomszédos, illetve együttélő népek kultúrájának, nyelvének ismertté tétele terén.

Persze, ha kiterjesztenők ezt a szemlélődést, időben vissza a negyvenes évek elejére, akkor azon nyomban az akkori Magyarország behozhatatlan fölénye derülne ki ebben a sajátos „versenyfutásban”. Ugyanis Észak-Erdélyben, illetve a Felvidéken minden iskolában és minden magyar diák számára

kötelező volt a román, illetve a szlovák nyelv tanulása, a bécsi döntések idejétől a második világháború végéig.

Nemzeti megmaradásunk szempontjából nyilvánvalóan a magyar gyermekek magyar oktatása a döntő, egyenesen létfontosságú. Felsőpulyán az elemiben, a polgáriban és a gimnáziumban tanítják a magyar nyelvet – tantárgyként – 134 diáknak. A helység magyar népessége 724 lélek (1981-es adatok), az összlakosság majdnem 30 százaléka. Alsóőrön 40 elemista tanul magyarul a négy elemi osztályban, heti három órában. Legjobban kell figyelniük a legnagyobb magyar közösség városára, Felsőőrrre.

Egy kis iskolatörténet. Felsőőr református felekezeti iskoláját három és fél évszázada alapították. Feljegyezték, hogy a tanítót 1655-ben Fülöp Mihálynak hívták. 1827-ben 94 fiú és 65 leány járt a felsőőri református népiskolába. Már megvolt az iskola, mikor 1663-ban a császári sereg feldúlta „Nobiles de Felső-Eőr” városát. Ötszáz dragonyos tört a falura, lerombolta a református parókiát. Attól kezdve egy ideig a reformátusok egy szénapadláson hallgatták az Igét, énekelték a zsoltárokat. Előbb fatemplomot építettek, majd 1771 és 1773 között emelték a ma is álló kőtemplomot. De a tanítás csak átmenetileg szakadt meg a dúlás napjaiban.

Burgenland elcsatolása előtt a járásban 21 magyar iskola működött.

Jakabffy Elemér lugosi – bánási – kisebbségpolitikai szemléje, a *Magyar Kisebbség* többször foglalkozott a burgenlandi magyar oktatás erőszakos sorvasztásával. 1925. február 1-i számában ezt közölte: „A felsőőri járási tanfelügyelő 1923. aug. 18-án figyelmeztette a tanítókat, hogy a tantermekben magyarul beszélni nem szabad, a magyar nyelvet még kiegészítő nyelvnek sem szabad használni német vagy horvát tanítási nyelvű iskolákban”. A felsőpulyai járásból 129 gyermek átment tanulni Magyarországra, mire „Mengele járási tanfelügyelő 163/I.B.S. I. szám alatti rendeletében kijelentette, hogy azok a tanulók, akik tanulmányaikat Magyarországon végezték, Burgenlandban közszolgálatra nem alkalmazhatók. Paar tartományi tanfelügyelő pedig a tanítók német vizsgája alkalmával kijelentette, hogy azok, akik még a magyar nyelvet merészelik használni, el fognak bocsáttatni”.

Ezt követte 1938, Hitler bevonulása, a magyar iskolák bezárása.

Felsőőrben támadt újra fel igazán a magyar oktatás. Négy iskolában tanítják a magyar nyelvet, illetve középiskolákban más tantárgyakat is előadnak magyarul. Az elemi iskolában 81 diák három csoportra osztva hetente 6, illetve 8 órát tanul magyarul. A polgári iskolában 72 diák, szintén három csoportban, 9, illetve hat órában tanulja a magyar nyelvet, vagy más tárgyakat magyarul. Tanítanak magyarul a kereskedelmi akadémián 22 diákot. 1992-ben beindították a német–magyar–horvát nyelvű gimnáziumot, itt szintén heti kilenc órában tanítanak magyarul. *5 óra magyar, ének, rajz, testnevelés és tollal*

Az utolsó háromnegyed évszázadban most tűnik legbiztatóbbnak a burgenlandi magyar oktatás helyzete. Nyitott Európában talán ez a kapu még nyitottabbá válik.

12.

Felsőőr etnikai összetétele változott meg legnagyobb mértékben az Órségben. Noha a Fölszeg még ma is magyar, nemcsak a lakosság anyanyelvében, de az utcák jellegében és a házak stílusában is, a helység – immár város – központja az üzleti negyed, csillogó utcák, üzletek, bankok, tekintélyes közhivatalok. A főutca közelében, egy tömbház emeletén a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület szerény székháza.

1910-ben az összlakosság 3912 fő, ebből 3039, vagyis 77,7 százalék magyar. 1981-ben a népesség létszáma 5715, közülük magyar 1333, százalékban 23,3.

Sétálok a fényes főutcán. Egyetlen magyar szót nem hallok. Hol innen az egynegyed rész magyar? Behúzódtak a házaikba? Nem lenne okuk erre. Egymás között is németül beszélnek?

Óriszigeten nyílt nyelvváltás. Alsóőrön fordul az irány, marad a nyelv. Felsőőrön rejtekező magyarok?

Zárt közösségben, egy-egy falu egységében könnyebb a nyelv feladása vagy megőrzése, mint magányosan, ha szülőhelyén erős kisebbségbe szorul az ember? Felsőőrön mindenkinek magának kell döntenie, nem igazolja vagy helyteleníti a döntését senki. Nem szólja meg senki azt, aki feladja. Érv és mentség van elég. Több, mint a nyelv és a nemzetiség megőrzésére.

Ebben a magárahagyatottságban Felsőőr magyarsága újraépítette önnön világát. Itt csak az megy el a művelődési egyesület előadására, akit a lelki szükség visz oda. Itt csak az olvas magyar könyvet, játszik a műkedvelő együttesben, akinek lelki szükséglete. Az csatlakozik a Magyarországra induló kirándulócsoporthoz, aki a nemzet alkotó részének tudja magát.

Falusi közösségben visz, sodor az ár. Itt meg kell tanulni egyedül úszni szemben az árral.

Felsőőr városában kétszáz évvel ezelőtt emeltek kőházat Istennek. És kétszáz év múltán, újratámadásuk jeleként, kőházat a magyar nyelvnek és kultúrának. Gyenge Imre papskodása idején, aki egyben az ausztriai reformátusok püspöke volt. Nem egyszer hirdetett volt ígét a Szabad Európa Rádió protestáns műsorában. Erőt és bizakodást éreztem ki a szavaiból. Most, a művelődési ház falai előtt tudom, hogy a legkisebb kárpát-medencei magyar kisebbség papja honnan merítette az erőt és bizakodást. Sorsa vállalásából.

13.

Úgy rendelte Isten, hogy a három jelentős burgenlandi magyar település népe három különböző hitet valljon magáénak. Jelképeként tépettségünknek a nemzet egészében. Idők rendjén villongások is támadtak az eltérő felekezetek magyarjai között.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület 25. évfordulójának záróünnepén a három felekezet papjai együtt üzentek a nemzetnek. A lélekben, hitben széttépett magyarságnak. Galambos atya ötlete volt, szívesen csatlakozott hozzá Guthy László felsőőri református és Mezmer Ottó óriszigeti

evangélikus lelkész. Ökumenikus fohászokkal húzva alá a mondanivalót, Dsida Jenő megrázó vallomását mondták közösen, a *Psalmus Hungaricus*st:

*Epévé változzék a víz, mit lenyelek,
ha téged elfelejtelek!
Nyelvemen izzó vasszeget
üssenek át,
mikor nem téged emleget!
Hunyjon ki két szemem világa,
mikor nem rád tekint
népem, te szent, te kárhozott, te drága!"*

Erdélyi költő üzenete – ezer kilométeren át – eljutott Felsőőrre. Vajon az innen alig öt-hat kilométerre eső Óriszigeten még hallják-e, meghallják-e?

